

**Informatīvais ziņojums “Par Narkotiku lietošanas
un izplatības ierobežošanas plāna 2019. – 2020. gadam izpildi”**

Rīga

Saturs

Izmantotie saīsinājumi un jēdzieni:	3
Ievads	5
1. Plānā noteikto pasākumu izpilde	7
1.1. Vispārēja informācija par izpildi.....	7
1.2. Pirmajā rīcības virzienā iekļauto pasākumu izpilde	8
1.3. Otrajā rīcības virzienā iekļauto pasākumu izpilde.....	10
1.4. Trešajā rīcības virzienā iekļauto pasākumu izpilde.....	11
2. Plāna izpildei piesaistītais finansējums	13
Secinājumi	15

Izmantotie saīsinājumi un jēdzieni:

- **EMCDDA** - Eiropas Narkotiku un narkomānijas uzraudzības centrs
- **ES** – Eiropas Savienība
- **ESF** – Eiropas Sociālais fonds
- **Vielu lietošanas traucējumi** (*substance use disorders - SUD*) – šajā ziņojumā attiecināms uz narkotisko vielu lietošanas traucējumiem atbilstoši 2016. gadā apstiprinātajai Amerikas Psihiatru asociācijas klasifikācijas sistēmas 5. redakcijai (DSM-V)
- **Kaitējuma mazināšana** - pasākumi un programmas, lai mazinātu nelabvēlīgas sekas uz veselību, ekonomiku un sociālo labklājību, kas saistītas ar narkotiku lietošanu
- **Narkotikas** – Latvijā kontrolējamos sarakstos iekļautās narkotiskās un psihotropās vielas, kā arī jaunās psihoaktīvās vielas
- **NKNIKP** - Narkotiku kontroles un narkomānijas ierobežošanas koordinācijas padome
- **PICS** – Prekursoru incidentu komunikācijas sistēma (*Precursor Incident Communication System*)
- **PEN** – Pirms eksporta ziņošanas sistēma (*Pre-Export Notification*)
- **Reitox** - Eiropas Narkotiku un narkomānijas uzraudzības centra informācijas tīkls
- **UNODC** – ANO Narkotiku un noziedzības novēršanas birojs

Kopsavilkums

Saskaņā ar Ministru kabineta 2019. gada 17. jūlija rīkojuma Nr. 348 “Par Narkotiku lietošanas un izplatības lietošanas plānu 2019. - 2020. gadam” 6. punktu, Iekšlietu ministrija ir sagatavojusi informatīvo ziņojumu “Par Narkotiku lietošanas un izplatības ierobežošanas plāna 2019. - 2020. gadam izpildi”.

Narkotiku lietošanas un izplatības ierobežošanas plāna 2019. - 2020. gadam (turpmāk - Plāns) virsmērķis ir īstenot uz pierādījumiem balstītu narkotiku pieprasījuma un piedāvājuma samazināšanu, tai skaitā mazināt ar narkotiku lietošanu un izplatību saistītos veselības un sociālos riskus. Kopā plānā iekļauti 28 pasākumi, kas iedalīti trīs rīcības virzienos:

1. Narkotiku lietošanas profilakses, atkarību ārstēšanas, sociālās rehabilitācijas un kaitējuma mazināšanas intervencu kvalitātes un pieejamības veicināšana;
2. Narkotiku piedāvājuma un pieejamības samazināšana;
3. Politikas koordinācija, informācija, pētniecība, uzraudzība un izvērtēšana.

Plāna izpildes izvērtējuma rezultāti kopumā parāda, ka nav izpildīta trešā daļa iecerēto pasākumu. Nozīmīgākie faktori pasākumu neizpildei ir nepietiekams finansējums un cilvēkresursu trūkums. Plāna ietvaros tas īpaši redzams ārstniecības pakalpojumu pieejamības uzlabošanā un laboratoriju aprīkojumu pilnveidošanā. Tāpat atsevišķu pasākumu neizpilde ir saistīta ar Covid-19 noteiktajiem ierobežojumiem, kas liedza organizēt dažādus klātienē pasākumus 2020. gadā un būtiski pārslogoja veselības nozari. Arī šķietami maznozīmīgs apstāklis kā atbildīgā darbinieka ilgstoša prombūtne ir iemesls dažu pasākumu neizpildei.

Kopumā Plānā noteikto pasākumu īstenošanai tika pieprasīts papildu budžeta finansējums 1 639 237 *euro* apmērā, no kura pārskata periodā netika piešķirts finansējums nevienam pasākumam. Tādēļ, lai nodrošinātu pasākumu izpildi, finansējums tika piesaistīts no citiem finanšu avotiem, piemēram, Noziedzīgi iegūto līdzekļu konfiskācijas fonda un ESF. Savukārt situācijas izpēte tiek nodrošināta no 70.06. budžeta apakšprogrammas “Narkotiku uzraudzības monitoringa fokālā punkta darbības nodrošināšana” saskaņā ar granta līguma nosacījumiem, kas katru gadu tiek noslēgts starp EMCDDA un Slimību profilakses un kontroles centra.

Informatīvais ziņojums veidots kā iekšējais procesa izvērtējums ar mērķi noteikt Plānā iekļauto pasākumu izpildes līmeni un apzināt pasākumu izpildes kavējošos un veicinošos apstākļus.

Savarīgākie secinājumi kopsavilkuma veidā iekļauti informatīvā ziņojuma pamattekstā, bet detalizēts katra uzdevuma izpildes apraksts ir atrodams šī ziņojuma pielikumā.

Ievads

Narkotiku lietošanas un izplatības ierobežošanas plāns 2019. - 2020. gadam ir attīstības plānošanas dokuments, kas izstrādāts, lai turpinātu Narkotisko un psihotropo vielu un to atkarības izplatības ierobežošanas un kontroles pamatnostādņēs 2011.- 2017. gadam izvirzītos mērķus. Ievērojot Ministru kabineta 2014. gada 2. decembra noteikumu Nr. 737 "Attīstības plānošanas dokumentu izstrādes un ietekmes izvērtēšanas noteikumi" 59. punktu, kas paredz, ka vidējā termiņā politikas plānošanas dokumentu darbības laiks nedrīkst pārsniegt 2020. gada 31. decembri, plāns izstrādāts kā starpposma dokuments līdz 2020. gada beigām, kad noslēdzas kopējais valsts plānošanas periods. Tāpat jānorāda, ka, sākot ar 2021. gadu, narkotiku politikas izstrādi un koordināciju nodrošina Veselības ministrija, pārņemot to no Iekšlietu ministrijas, līdz ar ko šis ir pēdējais Iekšlietu ministrijas izstrādātais ziņojums, kas attiecināms uz kopējo valsts mēroga narkotiku politiku.¹

Plāna virsmērķis ir īstenot uz pierādījumiem balstītu narkotiku pieprasījuma un piedāvājuma samazināšanu, tai skaitā mazināt ar narkotiku lietošanu un izplatību saistītos veselības un sociālos riskus. Narkotiku politika ir izteikti starppozaru politika, tādēļ par Plānā iekļauto pasākumu izpildi kā atbildīgās institūcijas noteiktas Iekšlietu ministrija, Veselības ministrija, Valsts policija, Ieslodzījuma vietu pārvalde, Valsts probācijas dienests, Valsts ieņēmumu dienesta muitas iestādes, VSIA "Rīgas psihiatrijas un narkoloģijas centrs", Slimību profilakses un kontroles centrs, Valsts tiesu medicīnas ekspertīzes centrs un Zāļu valsts aģentūra.

Plānā noteiktie pasākumi paredzēja virkni jaunu uzdevumu, veicinot profilakses un ārstniecības pieejamību un kvalitāti, uzlabojot tiesu ekspertīžu kapacitāti, kā arī pilnveidojot politikas koordināciju. Pasākumu izpildei trīs ministrijām – Finanšu ministrijai, Iekšlietu ministrijai, Veselības ministrijai – indikatīvi aprēķinātais papildu nepieciešamais budžeta finansējums sasniedza **1 639 237 euro**. Papildus šai summai Veselības ministrija pasākumu izpildei aprēķināja indikatīvi nepieciešamo finansējumu no ESF.

Ņemot vērā Plāna struktūru un noteiktos rezultātīvos rādītājus, plāna izpildes izvērtējumam izvēlēta iekšējā procesa jeb formatīvās izvērtēšanas pieeja (*internal process evaluation*). Šāda izvērtējuma mērķis ir noteikt Plānā iekļauto pasākumu izpildes līmeni, kā arī izpildes veicinošos un kavējošos apstākļus.

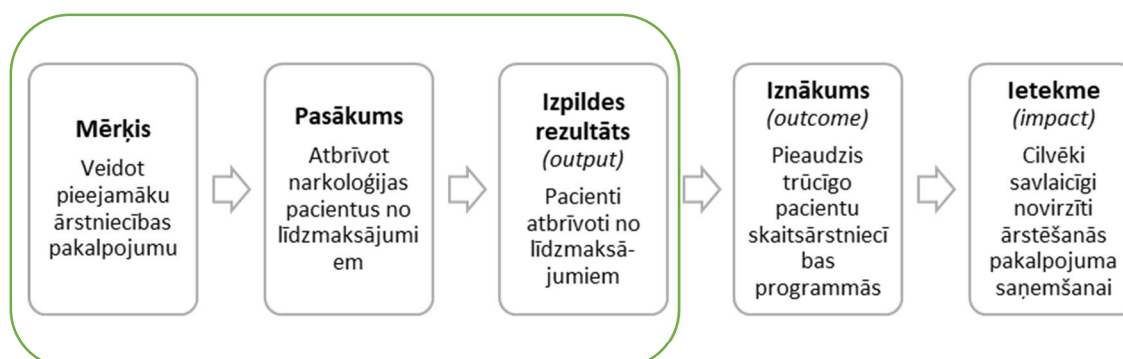
Informatīvā ziņojuma 1. attēlā atspoguļots izvērtējuma tvēruma loģiskajā modelī, kas ietver mērķa, pasākumu un izpildes rezultātu (*outputs*) analīzi. Vienlaikus redzams, ka šajā izvērtējumā nav analizēti iznākuma (*outcome*) un ietekmes (*impact*) rezultāti, ko var skaidrot ar vairākiem apstākļiem. Pirmkārt, iznākumu un ietekmes sadaļa nav iekļauta analizē, jo Plāna darbības periods ir ļoti īss – faktiski 18 mēneši. Otrkārt, pašā Plānā noteiktie rezultatīvie rādītāji pamatā ir izpildes rādītāji (*output*). Treškārt, jāņem vērā arī politikas uzraudzības pārcelšanu no Iekšlietu ministrijas uz Veselības ministriju, jo turpmākās narkotiku politikas ilgtermiņa mērķi, tātad iznākumu un ietekmes mērķi, ir ietverti Sabiedrības veselības pamatnostādņu 2021.-2027.

---

¹ Grozījumi Ministru kabineta 2004. gada 20. janvāra noteikumos Nr. 46 "Narkotiku kontroles un narkomānijas ierobežošanas koordinācijas padomes nolikums". Ministru kabineta 17.12.2020. noteikumi Nr. 760/LV, 247, 22.12.2020./Stājas spēkā 01.01.2021.
IeMZin_nark_051021. Informatīvais ziņojums "Par Narkotiku lietošanas un izplatības ierobežošanas plāna 2019. – 2020. gadam izpildi"

gadam projektā.² Līdz ar to arī politikas iznākums un ietekme ir vērtējama jau minētā politikas dokumenta izvērtēšanas ietvarā.

1. attēls. Plāna izvērtēšanas ietvars loģiskajā modeli ar pasākuma piemēru³

Plāna izvērtējuma izstrādē tika izvirzīti divi jautājumi:

- Cik lielā mērā izpildīti Plānā noteiktie pasākumi?
- Kādi ir izpildes veicinošie un kavējošie faktori?

Izvērtējuma sagatavošanai pamatā tika izmantoti divi informācijas avoti – iestāžu sniegtā informācija par pasākumu izpildi un publiski pieejamā informācija.

Plāna pasākumu izpildes līmenis noteikts, izmantojot satiksmes luksoforu metodi, kur ar sarkano krāsu atzīmēti neizpildītie pasākumi, ar dzeltenu atzīmēti daļēji izpildītie pasākumi vai pasākumi, kas atrodas izpildes procesā, un ar zaļo krāsu atzīmēti izpildītie pasākumi.⁴ Lielākoties izpildes vai neizpildes vērtējuma pamatojums nesagādāja grūtības, bet vietās, kur vērtējums nav viennozīmīgs, sniegts papildu skaidrojums (skat. pielikumā).

Pasākumu izpildes kavējošie un veicinoši faktori apzināti, izmantojot tematiskās analīzes metodi.⁵ Savukārt, izstrādājot secinājumu sadaļu, tika izmantota informācija no ziņojuma par "Par Narkotisko un psihotropo vielu un to atkarības ierobežošanas un kontroles pamatnostādņu 2011.-2017. gadam izpildi", kā arī jaunāki dati no dažādiem pētījumiem un ziņojumiem.

Ziņojums strukturēts trīs nodaļās – pasākumu izpilde, izlietotais finansējums, secinājumi. Papildus, ziņojuma pielikumā iekļauta detalizēta informācija par katra uzdevuma izpildes gaitu.

² Mērķi skatīti Sabiedrības veselības pamatnostādņu 2021. – 2027. gadam projektā // <http://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40498718>

³ Loģiskais modelis pārņemts no Evaluating drug policy: a seven-step guide to support the commissioning and managing of evaluations // https://www.emcdda.europa.eu/publications/manuals/evaluating-drug-policy_en

⁴ Traffic Light Assessment <https://citoolkit.com/articles/traffic-light-assessment/>

⁵ Bryman, A. (2016). Social Research methods. Oxford: 5th edition. Oxford University Press

IeMŽin_nark_051021. Informatīvais ziņojums "Par Narkotiku lietošanas un izplatības ierobežošanas plāna 2019. – 2020. gadam izpildi"

1. Plānā noteikto pasākumu izpilde

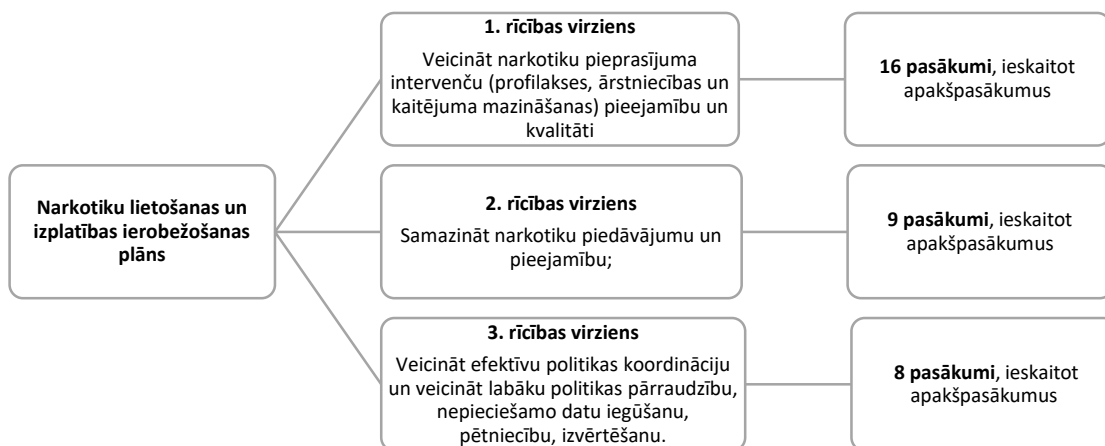
1.1. Vispārēja informācija par izpildi

Narkotiku politika ir izteikti starpdisciplināra joma, kuras veiksmīgai īstenošanai nepieciešama laba sadarbība starp visām iesaistītajām nozarēm. Politikas ietvaru veido divi pīlāri – pieprasījuma samazināšana un piedāvājuma samazināšana. Narkotiku pieprasījuma samazināšanā ietverti profilakses, kaitējuma mazināšanas,⁶ ārstniecības un sociālās rehabilitācijas pasākumi, savukārt piedāvājuma samazināšana attiecināma uz tiesībsardzības iestāžu īstenojamiem pasākumiem, sodu politiku, kā arī vielu legālās aprites nosacījumiem. Papildus šiem diviem pīlāriem, ir noteiktas vairākas horizontālās tēmas – izpēte, informācijas apkopošana, starptautiskās sadarbība, kā arī normatīvā regulējuma dimensija, kas attiecināmas uz visu politiku.

Plāns tika izstrādāts atbilstoši tobrīd spēkā esošajai ES Narkotiku stratēģijai 2013.-2020. gadam un ietvēra pieprasījuma samazināšanas, piedāvājuma samazināšanas, koordinācijas un izpētes dimensijas.

Mērķu sasniegšanai laika posmā no 2019. līdz 2020. gadam kopā ir izvirzīti 28 pasākumi (33 kopā ar apakšpasākumiem), kas iedalīti 3 rīcības virzienos, pakārtojot tos katram Plāna apakšmērķim (skat. 2. attēlu).

2. attēls. Plānā iekļauto rīcības virzienu un noteikto pasākumu skaits

Visvairāk pasākumu tika noteikti 1. rīcības virzienā, kas veltīts pieprasījuma samazināšanai. Pārējos rīcības virzienos skaitliski noteikts mazāks skaits pasākumu. Vienlaikus šajā plānā netika iekļauti kaitējuma mazināšanas pasākumi, jo uz Plāna izstrādes brīdi kaitējuma mazināšana jau bija iekļauta HIV infekcijas, seksuālās transmisijas infekciju, B un C hepatīta izplatības ierobežošanas rīcības plānā 2018.-2020. gadam.

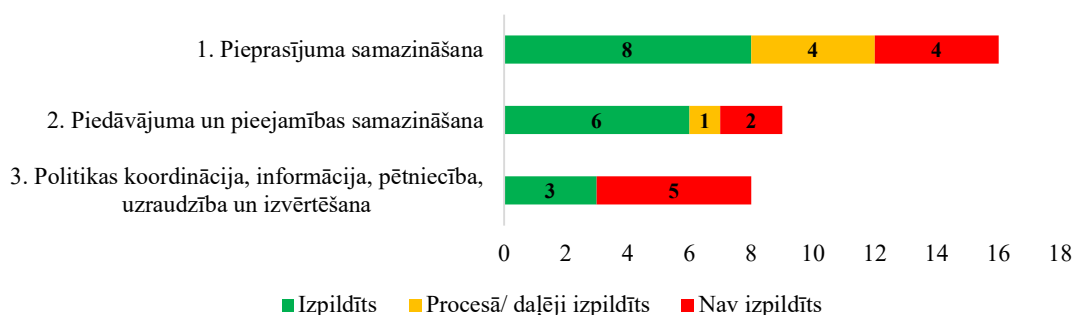
⁶ Līdz ar ES Narkotiku stratēģijas 2021. – 2025. gadam apstiprināšanu 2020. gada decembrī kaitējuma mazināšana ir izņemta no pieprasījuma samazināšanas pīlāra un iekļauta kā atsevišķs narkotiku politikas pīlārs. IeMZin_nark_051021. Informatīvais ziņojums “Par Narkotiku lietošanas un izplatības ierobežošanas plāna 2019. – 2020. gadam izpildi”

Lai gan Plānā iekļauti 28 pasākumi, izvērtējumā atsevišķi vērtēti arī iekļautie apakšpasākumi, piemēram, ja vienam pasākumam ir divi apakšpasākumi, to izpilde vērtēta atsevišķi, līdz ar to kopā vērtēti 33 pasākumi un apakšpasākumi. Šāda pieeja izvēlēta, lai labāk atspoguļotu izpildes gaitu, jo ir gadījumi, kad viens no apakšpasākumiem ir izpildīts, bet otrs nav. Šādā gadījumā *vidējā* vērtējuma noteikšana būtu nekorekta, jo arī katram apakšpasākumam ir savi izpildes vai neizpildes iemesli.

Pasākumu tvērums un nepieciešamais resurss atšķiras, jo Plānā tika iekļauti gan pasākumi, kuru organizācija bija salīdzinoši vienkārša, neprasot papildu finansējumu, gan tādi pasākumi, kuru izpildei bija nepieciešama gan rūpīga plānošana, gan finansējums un cilvēkresursu iesaiste.

Kopsavelkot analīzes rezultātus atbilstoši satiksmes luksoforu metodei, (skat. 3. attēlu), var redzēt, ka pārskata periodā izpildīti 17 pasākumi, 5 ir izpildīti daļēji vai uz izvērtējuma laiku bija izpildes procesā, bet 11 pasākumi nav izpildīti. Tātad kopā no 33 Plānā iekļautajiem pasākumiem un apakšpasākumiem izpildīta nav trešā daļa.

3. attēls. Plānā iekļauto pasākumu izpilde

Neizpildes līmenis kopumā norāda, ka Plāns izstrādāts, iespējams, pārlietu ambiciozi. Plāna pilnīga izpilde dotu vērā ņemamus uzlabojumus kopējā narkotiku politikas jomā. Piemēram, līdzmaksājumu atcelšana narkoloģijas pacientiem vai jaunas ambulatoras ārstniecības programmas izveide risinātu problēmas, kas jau bija identificētas Narkotisko un psihotropo vielu un to atkarības ierobežošanas un kontroles pamatnostādņēs 2011.-2017.gadam, tātad zināmas jau gadiem.

Kopumā pasākumu neizpilde norāda uz nepietiekamu resursu politikas attīstībai, tādēļ šī Plāna izpildes kontekstā ir svarīgi noskaidrot apstākļus un iemeslus pasākumu neizpildei, kas var kalpot kā atbalsts turpmākajā politikas plānošanā.

Pasākumu izpildes veicinošie un kavējošie apstākļi detalizētāk apskatīti turpmākajās apakšnodaļās, kas katra veltīta vienam rīcības virzienam.

1.2. Pirmajā rīcības virzienā iekļauto pasākumu izpilde

Detalizētāk aplūkojot 1. rīcības virziena “Veicināt narkotiku pieprasījuma intervenču (profilakses, ārstniecības un kaitējuma mazināšanas) pieejamību un kvalitāti” izpildi, redzams, ka šajā rīcības virzienā pilnībā izpildīti 8 pasākumi no 16 (skat. 4. attēlu). Pamatā veiksmīgi īstenotas mācības dažādām mērķa grupām – pašvaldību speciālistiem, skolēniem, vecākiem, Valsts policijas darbiniekiem, primārās veselības aprūpes speciālistiem un Ieslodzījuma vietu pārvaldes darbiniekiem. Mācību saturs atšķīrās, pielāgojot saturu katrai mērķa grupai. Mācības skolēniem, vecākiem, pašvaldību speciālistiem un primārās veselības aprūpes speciālistiem

īstenotas ar ESF atbalstu, turklāt šie apmācību kursi jau tika uzsākti pirms Plāna apstiprināšanas. Valsts policijas un Ieslodzījuma vietu pārvaldes darbiniekiem mācības tika īstenotas valsts budžeta līdzekļu ietvaros semināru/ prezentāciju formātā.

Vadlīniju un metodisko materiālu izstrāde bija otrs pasākumu kopums, kas veiksmīgi īstenots 1. rīcības virziena ietvaros, turklāt pārskata periodā kopā identificēti 4 metodisko materiālu un vadlīniju izstrāde. Tematiski šajos materiālos iekļautas profilakses, kaitējuma mazināšanas un sociālā darba tēmas.

4. attēls. 1. rīcības virzienā iekļauto pasākumu izpildes statuss

(sarkans – neizpildīts; dzeltens – daļēji izpildīts/procesā; zaļš – izpildīts)

✓	1. Vadlīniju izstrādes profilakses speciālistiem pašvaldībās	
!	2. Metodisko materiālu par profilaksi izglītības iestādēs un apmācības	
!	3. FreDgoesnet programmas ieviešana	
!	4. Unplugged programmas ieviešana	
✓	5. Īstenoti semināri pašvaldībās vecākiem un speciālistiem	
✓	6. Īstenotas izglītojošas nodarbības skolēniem (8.-9.klase)	
✓	7. Īstenotas apmācības izglītības iestāžu pedagogiem	
✓	8. Programmas “Droša skola” īstenošana	
!	9. Tiklošanās pasākumi profilakses speciālistiem	
✗	10. Narkoloģijas pacientu atbrīvošanu no pacientu līdzmaksājumiem	
✗	11. Ambulatorās grupas nepilngadīgām personām ar narkotiku atkarību izveide	
✗	12. Ambulatorā grupas pēc 12 soļu terapijas principiem izveide	
✓	13.1. Mācības ieslodzījuma vietu pārvaldes darbiniekiem	
✗	13.2. Mācības valsts probācijas dienesta speciālistiem	
✓	14. Mācības Valsts policijas amatpersonām	
✓	15. Mācības primārās veselības aprūpes speciālistiem	

Kā daļēji izpildīti novērtēti četri pasākumi. Trīs pasākumiem Plānā noteiktie rezultātie rādītāji nav sasniegti, bet, tā kā pārskata periodā ir noticis aktīvs darbs šo pasākumu plānošanā un uzsākšanā, tie vērtējami kā pasākumi, kuru izpilde ir procesā. Piemēram, 2. un 4. pasākuma izpilde iepirkums noslēdzās 2020. gada 1. decembrī, tātad pārskata periodā tika nodrošināta pasākumu izpildes sagatavošana, izstrādājot iepirkumu, to izsludinot un noslēdzot līgumu ar izpildītāju.

Pasākumu izpildes kontekstā ir jāmin vēl kāds kavējošs apstāklis, kas saistīts ar standartizēto programmu ieviešanu. Plānojot agrīnās intervences programmas *FreD goes net*⁷ ieviešanu Latvijā, Centrālā finanšu un līgumu aģentūra veica pieteikuma izvērtējumu un secināja, ka programmas korekta ieviešana būtu iespējama tikai ar tās izstrādātāju atbalstu, kuri pārskata periodā šo atbalstu nodrošināt nevarēja. Līdz ar to pieņemts lēmums veidot līdzīgu Latvijas oriģinālprogrammu, par pamatu izmantojot programmas *FreD goes net* principus.

Savukārt kā neizpildīti novērtēti četri pasākumi un zīmīgi, ka trīs no šiem pasākumiem ir saistīti ar ārstniecības pakalpojuma pieejamības paplašināšanu un dažādošanu. Tātad pārskata periodā netika piešķirts valsts finansējums narkoloģijas pacientu atbrīvošanai no līdzmaksājumiem, papildus ambulatorās grupas izveidei nepilngadīgām personām un ambulatoro psihoterapijas grupu pēc 12 soļu programmas principiem izveidei. Papildus šiem pasākumiem, 1. rīcības virzienā netika īstenotas arī mācības Valsts probācijas dienesta darbiniekiem. Visu neīstenoto pasākumu neizpildes iemesls ir nepietiekams finansējums, kas pārskata periodā netika piešķirts.

Apskatot katra pasākuma izpildi, iespējams apzināt svarīgākos izpildi veicinošos un kavējošos apstākļus. Secināms, ka visbūtiskākā nozīme ir finansējuma pieejamībai, kas ļauj piesaistīt speciālistus, sagādāt aprīkojumu vai telpas, tātad nodrošināt visu nepieciešamo. Finansējuma piesaistīšanā no ESF pieejamiem līdzekļiem standartizēto programmu ieviešanā ir jāreķinās ar ilgāku formalitāšu kārtošānu, kā arī papildu prasībām, lai nodrošinātu korektu programmu pārņemšanu.

1.3. Otrajā rīcības virzienā iekļauto pasākumu izpilde

Kopumā šajā rīcības virzienā izpildīti 5 pasākumi (skat. 5. attēlu), no kuriem 3 pasākumi īstenoti valsts budžeta līdzekļu ietvarā, viens pasākums īstenots no budžeta apakšprogrammas 70.06. “Narkotiku uzraudzības monitoringa fokālā punkta darbības nodrošināšana” saskaņā ar granta līguma nosacījumiem, kas katru gadu tiek noslēgts starp EMCDDA un Slimību profilakses un kontroles centru. Vēl viens pasākums īstenots, jo tā izpildei piešķirts papildu finansējums.

5. attēls. 2. rīcības virzienā iekļauto pasākumu izpildes statuss

(sarkans – neizpildīts; dzeltens – daļēji izpildīts/procesā; zaļš – izpildīts)

 16. Sadarbības līgumu slēgšana, veicinot rūpniecības pārstāvju iesaisti	
 17. Ministru kabineta noteikumu izstrāde kontrolējamo neklasificēto vielu aprites noteikšanai	
 18.1. PICS izmantošana	 18.2. PEN izmantošana
 19. Narkotisko vielu piedāvājuma monitoringu vadlīniju apstiprināšana	
 20. Organizēt NKNIKP piedāvājuma samazināšanas darba grupas sanāksmes	
 21. Nodrošināt Agrīnās brīdinājuma sistēmas par jaunajām psihoaktīvajām vielām darbību	
 22.1. Uzlabot VP kapacitāti vielu noteikšanai	 22.2. Uzlabot VID laboratorijas kapacitāti vielu noteikšanai

⁷ Frühintervention bei erstaußfälligen Drogenkonsumenten // <https://www.lwl-fred.de/de/>

IeMZin_nark_051021. Informatīvais ziņojums “Par Narkotiku lietošanas un izplatības ierobežošanas plāna 2019. – 2020. gadam izpildi”

Šajā rīcības virzienā nav konstatēts viens konkrēts apstāklis, kas būtu veicinājis pasākumu izpildi. Piemēram, Agrīnās brīdināšanas sistēmas par jaunajām psihoaktīvajām vielām darbība nodrošināta, tam atvēlot finansējumu no *Reitox* granta līguma. Arī Valsts policijas Kriminālistikas pārvaldes aprīkojuma iegādei piešķirti papildu līdzekļi. Ministru kabineta noteikumu neklasificēto vielu aprites regulējuma noteikšanai izstrādāta, nepiesaistot papildu resursus vai finansējumu, tas īstenots, lai sakārtotu aprites jautājumu. Arī PICS un PEN sistēmas izmantošana nodrošināta valsts budžeta līdzekļu ietvaros. Vienlaikus, lai uzlabotu PICS sistēmas izmantošanu Latvijā, deleģētas divas kontaktpersonas no Valsts policijas Kriminālistikas pārvaldes.

Kā daļēji izpildīti šajā rīcības virzienā novērtēti divi pasākumi. Plāna 16. pasākums, kas paredz sadarbības līgumu slēgšanu starp Zāļu valsts aģentūru, Valsts policiju, Valsts ieņēmumu dienesta muitas iestādēm un rūpniecības uzņēmumiem, faktiski nav izpildīts. Vienlaikus sadarbība kompetences ietvaros starp iesaistītajām pusēm aizdomīgu darījumu gadījumos tiek īstenota arī bez līguma. Attiecīgi turpmāk atsevišķi būtu jāvērtē pasākuma aktualitāti un iespējas un nepieciešamība to īstenot šādā formā. Otrs daļēji izpildītais pasākums, ir NKNIKP Piedāvājuma samazināšanas darba grupas sēžu organizācija, kas pārskata periodā norisinājās tikai 2020. gadā. To var saistīt gan ar personāla maiņu, gan to, ka aktuālos jautājumus bija iespējams risināt arī bez darba grupas sasaukšanas.

Savukārt kā neizpildīti novērtēti divi pasākumi. Viena pasākuma neizpilde saistīta ar nepietiekamu finansējumu Valsts ieņēmumu dienesta Muitas Pārvaldes Muitas laboratorijas materiāltehniskā aprīkojuma uzlabošanai narkotisko un jauno psihoaktīvo vielu noteikšanai. Otrs neizpildītais pasākums saistīts ar neapstiprinātām narkotiku piedāvājuma monitoringa vadlīnijām. Vadlīnijas nav apstiprinātas, jo atbildīgā amatpersona atradās ilgstošā prombūtnē, kā arī UNODC un EMCDDA pārskata periodā strādāja pie jaunu informācijas ievākšanas rīku izstrādes, kā rezultātā ir jāpapildina jau izstrādāto vadlīniju projekts.

Šajā rīcības virzienā iekļauto pasākumu izpildi veicināja gan iespēja piesaistīt finansējumu, gan iespēja strādāt esošā resursa ietvaros. Saistībā ar kavējošiem apstākļiem šajā rīcības virzienā vairāk redzama pasākuma aktualitātes zaudēšana, arī atbildīgo darbinieku prombūtnē un, protams, nepietiekams finansējums.

1.4. Trešajā rīcības virzienā iekļauto pasākumu izpilde

Šajā rīcības virzienā izpildīti 3 pasākumi (skat. 6. attēlu), no kuriem kā nozīmīgāko būtu jāatzīmē 26. pasākumu, kas paredz veikt grozījumus Narkotiku kontroles un narkomānijas ierobežošanas koordinācijas padomes nolikumā, nostiprinot Veselības ministriju kā atbildīgo institūciju par narkotiku lietošanas un izplatības ierobežošanas politikas izstrādi un koordināciju.

Šāda pieeja kopumā atspoguļo narkotiku politikas paradigmas maiņu no represīvas uz atbalstošu. Cilvēku sodīšana par smagiem vielu lietošanas traucējumiem lielākoties sakņojas pieņēmumā, ka narkotiku lietošana ir morāls pagrimums,⁸ neņemot vērā, ka smagi lietošanas

---

⁸ Dažādi paradigmas no: Crocq, M. (2007). Historical and cultural aspects of man's relationship with addictive drugs. *Dialogues in Clinical Neuroscience*, 9, 355–361.

<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3202501/>; Room, R. The cultural framing of addiction. <https://www.divaportal.org/smash/get/diva2:415265/FULLTEXT02>; Volkow, N. D., Koob, G. F., & McLellan, A. T. (2016). Neurobiologic advances from the brain disease model of addiction. *New England Journal of Medicine*, 374(4), 363-371.; Wiens, T.K., & Walker, L.J. (2015). The chronic disease concept of addiction: Helpful or harmful?, *Addiction Research & Theory*, 23:4, 309-21, DOI:3109/16066359.2014.987760
IeMZin_nark_051021. Informatīvais ziņojums "Par Narkotiku lietošanas un izplatības ierobežošanas plāna 2019. – 2020. gadam izpildi"

traucējumi rodas saistībā ar bioloģiskiem, psiholoģiskiem un sociāliem procesiem. Pieņemot, ka vielu lietošanas traucējumi ir biopsihosociāla slimība, ir iespēja veidot daudz piemērotākus un iedarbīgākus atbalsta pasākumus.

6. attēls. 2. rīcības virzienā iekļauto pasākumu izpildes statuss
(sarkans – neizpildīts; dzeltens – daļēji izpildīts/procesā; zaļš – izpildīts)

✓	23. Nodrošināt dalību starptautiskajos formātos	
✗	24. Organizēt Plāna uzraudzības sanāksmes	
✗	25. Sanāksmes ar nevalstiskajām organizācijām	
✓	26. Noteikt Veselības ministriju kā atbildīgo par narkotiku politiku	
✓	27. Reitox nacionālā fokālā punkta darbības nodrošināšana	
✗	28.1. Iegādāties aprīkojumu RPNC	✗ 28.2. un 28.3. Iegādāties aprīkojumu VTMEC

Pārskata periodā veiksmīgi nodrošināta arī *Reitox* Nacionālā fokālā punkta darbība. Šāda references centra esamība Latvijā nodrošina regulāru datu ievākšanu, tādējādi sniedzot laicīgu informāciju par situāciju un tendencēm. Salīdzinājumam var minēt, ka par citu vielu lietošanas vai procesu traucējumiem, šādi references centri Latvijā nav, līdz ar to arī dati politikas plānošanai un lēmumu pieņemšanai ir krietni mazāk.

Kā neizpildīti novērtēti pieci pasākumi, no tiem divu pasākumu izpilde – Plāna uzraudzības sanāksmes un sanāksmes ar nevalstiskajām organizācijām – nav bijusi sekmīga saistībā ar atbildīgā darbinieka ilgstošu prombūtni. Savukārt vēl trīs pasākumu īstenošana nebija iespējama, jo netika piešķirti līdzekļi VSIA “Rīgas Psihiatrijas un narkoloģijas centra” un Valsts tiesu medicīnas ekspertīžu centra laboratoriju aprīkojuma uzlabošanai.

Vērtējot šī rīcības virziena īstenošanu, līdzīgi kā citos rīcības virzienos, nozīmīgākais veicinošais apstāklis ir finansējuma pieejamība. Tāpat pasākuma īstenošanā nozīme ir cilvēku resursam.

2. Plāna izpildei piesaistītais finansējums

Kopā 9 plānoto pasākumu izpildei tika aprēķināts nepieciešamais papildu finansējums no valsts budžeta līdzekļiem **1 639 237 euro** apmērā (skat. 1. tabulu), kuri pārskata periodā netika piešķirti nevienam pasākumam.

1. tabula.
Plāna izpildei nepieciešamais papildu finansējums no valsts budžeta līdzekļiem

Iestāde	Pasākuma numurs	Plānotais finansējums, euro		Izlietotais finansējums, euro	
		2019	2020	2019	2020
Iekšlietu ministrija	kopā	0	192 000	0	0
06.01.00 "Valsts policija"	22.1.	0	192 000	0	0
Finanšu ministrija	kopā	0	81 000	0	0
33.00.00 "Valsts ieņēmumu un muitas politikas nodrošināšana"	22.2.	0	81 000	0	0
Veselības ministrija	kopā	0	1 366 237	0	0
<ul style="list-style-type: none"> • 33.16.00 "Pārējo ambulatoro veselības aprūpes pakalpojumu nodrošināšana" • 33.17.00 "Neatliekamās medicīniskās palīdzības nodrošināšana stacionārās ārstniecības iestādēs" • 33.18.00 "Plānveida stacionāro veselības aprūpes pakalpojumu nodrošināšana" 	10.	0	373 464	0	0
33.16.00 "Pārējo ambulatoro veselības aprūpes pakalpojumu nodrošināšana"	11.	0	12 916	0	0
33.16.00 "Pārējo ambulatoro veselības aprūpes pakalpojumu nodrošināšana"	12.1.	0	35 852	0	0
33.16.00 "Pārējo ambulatoro veselības aprūpes pakalpojumu nodrošināšana"	12.2.	0	19 005	0	0
33.15.00 "Laboratorisko izmeklējumu nodrošināšana ambulatorajā aprūpē"	28.1.	0	500 000	0	0
39.06.00 "Tiesu medicīniskā ekspertīze"	28.2.	0	62 000	0	0
39.06.00 "Tiesu medicīniskā ekspertīze"	28.3.	0	363 000	0	0
PAVISAM:		0	1 639 237	0	0

Tātad liela daļa Plāna pasākumu netika izpildīti, jo netika piešķirts papildu budžeta finansējums, it īpaši attiecībā uz narkoloģiskās ārstniecības pakalpojumu paplašināšanu un pieejamības uzlabošanu, kā arī laboratoriju aprīkojuma pilnveidošanu. Atbilstoša aprīkojuma un standartvielu pieejamība ļauj ātri noteikt vielas, nesūtot paraugus uz ārzemju laboratorijām. Tāpat vielu noteikšana bioloģiskos paraugos ļauj ātri noteikt piemērotāko ārstēšanas veidu vai konstatēt vielas miruša cilvēka asinīs, kas, savukārt, sniedz informāciju par vielu bīstamību.

Vienlaikus pasākumu izpildei tika piesaistīts finansējums no citiem avotiem. Piemēram, Valsts policijas Kriminālistikas pārvalde aprīkojuma uzlabošanai piesaistīja finansējumu no

Noziedzīgi iegūtu līdzekļu konfiskācijas fonda kopā 237 878,64 *euro* apmērā. Tāpat vēl 12 221,00 *euro* aprīkojuma iegādei tika iegūti budžeta pārdales rezultātā.

Situāciju nedaudz glābj ārvalstu finanšu instrumentu pieejamība, jo kopumā 4 pasākumi (Nr. 5, 6, 7, 15) tika īstenoti ar ESF atbalstu un vēl trīs (Nr. 1, 21, 27) ar finansējumu granta līguma starp EMCDDA un Slimību profilakses un kontroles centru ietvaros. Piemēram, ar ESF atbalstu īstenoti semināri un lekcijas dažādām mērķa grupām, bet ar ikgadējo EMCDDA grantu nodrošināta pētījumu veikšana, Agrīnās brīdināšanas sistēmas par jaunām psihoaktīvajām vielām darbība, materiālu tulkošana un adaptācija, kā arī daudzi citi pasākumi.

Konkrēts ESF izlietotais finansējums 2019. un 2020. gadā nav noteikts, jo finansējums norādīts par visu projektu vai pasākumu, kas īstenots ne tikai 2019. gadā, bet arī agrākos gados. Piemēram, 5. pasākuma izpildei kopā laika posmā no 2017. līdz 2019. gadam izlietoti 41391,15 *euro* ar PVN no ESF projekta „Slimību profilakses un kontroles centra organizēti vietēja mēroga pasākumi sabiedrības veselības veicināšanai un slimību profilaksei pašvaldībās” (Identifikācijas Nr. 9.2.4.2/16/I/106) 9.2.4. specifiskā atbalsta mērķa „Uzlabot pieejamību veselības veicināšanas un slimību profilakses pakalpojumiem, jo īpaši, nabadzības un sociālās atstumtības riskam pakļautajiem iedzīvotājiem” 9.2.4.2. pasākuma „Pasākumi vietējās sabiedrības veselības veicināšanai un slimību profilaksei”. Šīs pašas programmas ievāros 6. pasākuma izpildei 2018. un 2019. gadā izlietoti 47 146,44 *euro* ar PVN. ESF pasākuma 9.2.6.0.

Projekta “Ārstniecības un ārstniecības atbalsta personāla kvalifikācijas uzlabošana” (Identifikācijas Nr. 9.2.6.0/17/I/001) ietvaros Plāna 7. pasākuma izpildei 2019. gadā izlietoti 31 145,40 *euro* ar PVN, bet 15. pasākuma izpildei no ESF projekta „Kompleksi veselības veicināšanas un slimību profilakses pasākumi” (Identifikācijas Nr.9.2.4.1/16/I/001) 2019. un 2020. gadā izlietoti 19605,63 *euro* ar PVN.⁹

Papildus šim jānorāda, ka ir vēl divi pasākumi (Nr. 2 un 4), par kuru īstenošanu līgums tika noslēgts 2021. gadā, nevis pārskata periodā. Proti, 2021. gada 9. martā noslēgts līgums 19 800 *euro* apmērā par metodiskā materiāla izstrādi izglītības iestādēm un 2021. gada 23. martā noslēgts līgums par *Unplugged* ieviešanu 72 720 *euro* apmērā no ESF projekta „Kompleksi veselības veicināšanas un slimību profilakses pasākumi” (Identifikācijas Nr.9.2.4.1/16/I/001).

Tātad kopumā, veicot katra pasākuma izpildes detalizētu analīzi (skat. pielikumu), varam secināt, ka finansējuma pieejamība ir būtiskākais faktors pasākumu izpildē, jo lielākā daļa pasākumu, kur finansējums ir pieejams, izpilde noritēja sekmīgi.

---

⁹ Detalizētāk skat. pielikumā

IeMZin_nark_051021. Informatīvais ziņojums “Par Narkotiku lietošanas un izplatības ierobežošanas plāna 2019. – 2020. gadam izpildi”

Secinājumi

Lai gan no Plāna iekļautajiem 33 pasākumiem un apakšpasākumiem trešā daļa jeb 11 pasākumi netika izpildīti, šajā pārskata periodā tika īstenoti vairāki, varētu pat teikt vēsturiski uzdevumi, kas dos ilgtermiņa rezultātus narkotiku politikā. Kā viens no svarīgākajiem pasākumiem ir jāmin narkotiku politikas koordinācijas un plānošanas nodošana Veselības ministrijai, tādējādi veicinot, ka narkotiku lietošanas traucējumi tiek skatīti no sabiedrības veselības viedokļa kā biopsihosociāla slimība. Tas ļauj apzināt un plānot daudz piemērotākus pasākumus, kur soda vietā tiek sniegta palīdzība, it īpaši gadījumos, kad cilvēks cieš no smagiem vielu lietošanas traucējumiem.

Tāpat šajā periodā tika uzsākts darbs pie divu standartizētu programmu ieviešanas Latvijā. Šajā gadījumā svarīgais ir nevis kādas konkrētas programmas ieviešana, bet gan profilakses pieejas maiņas, paredzot, ka profilakse nav vienreizēja lekcija skolā, bet gan pārdomāta un strukturēta sociālās ietekmes programma, kurā ņemtas vērā konkrētās mērķa grupas vajadzības un riska faktori, kurā interence izstrādāta ilgtermiņā, pamatojoties uz zinātniskiem pierādījumiem par intervences rezultātiem. Un vissvarīgākais tiek nodrošināta arī programmas uzraudzība un zinātnisks ietekmes izvērtējums. Jāatzīmē, ka arī Pārresoru koordinācijas centrs plāno ieviest vairākas programmas (piem., *Incredible Years, Nurse-Family Partnership, Kiva*), kas tiek uzskatītas par vielu lietošanas profilakses programmām, jo tās mazina lietošanas riska faktoros. Attiecīgi, ja visas minētās programmas tiek veiksmīgi īstenotas un izvērtētas, 10 gadu laikā tiktu ievērojami uzlabota kapacitāte un ekspertīze pierādījumos balstītu profilakses programmu īstenošanā, ne tikai narkotiku lietošanas jomā, bet vispārējās iedzīvotāju labbūtības jomās.

Jautājumā par izpildi kavējošiem un veicinošiem apstākļiem, galvenokārt tika apzināts finansējuma pieejamības jautājums. Līdzīgi, kā daudzās citās politikas jomās, arī šajā izvērtējumā redzam, ka izpildi lielā mērā kavē nepietiekami finanšu līdzekļi. To pierāda arī tas, ka pasākumi, kuru izpildei piesaistīts ESF finansējums, kā arī citi ārvalstu finanšu līdzekļi, tiek īstenoti veiksmīgi. Šajā kontekstā gan svarīgi atzīmēt, ka ar ārvalstu finansējumu nav iespējams nosegt visu, jo ir pasākumi, kuri neatbilst finansējuma saņemšanas prasībām, piemēram, narkoloģijas pacientu atbrīvošana no līdzmaksājumiem vai laboratoriju aprīkojuma iegāde. Vienlaikus šie pasākumi ir akūti nepieciešami, lai uzlabotu pakalpojuma pieejamību un spēju ātri reaģēt uz jaunām tendencēm.

Veicot izvērtējumu, tika ievērots atšķirīgs terminoloģijas lietojums, tādēļ svarīgi norādīt, ka 2016. gadā apstiprinātajā Amerikas Psihiatru asociācijas klasifikācijas sistēmas 5. redakcijā (DSM-V) ir izslēgts vārds *atkarība (addiction)*, aizvietojo to ar *vielu lietošanas traucējumiem (substance use disorders - SUD)* un *addictive behaviours* procesu atkarības kontekstā.¹⁰ Vārds *atkarība* izslēgts, jo tas var radīt negatīvu konotāciju un grūtības piemērot konkrētas definīcijas robežas, piemēram, pašreiz tiek piedāvāta 11 elementu skala, kurā noteikts punktu skaits norāda par vielu lietošanas traucējumu smagumu. Protams, *atkarības* jēdziens ir iesakņojies terminoloģijā, normatīvajā regulējumā, arī iestāžu nosaukumos, tādēļ jēdziena aizvietošana nav tik vienkārša. Tomēr, ņemot vērā, ka vadošās starptautiskās organizācijas kā

---

¹⁰ Nathan, P.E., Conrad, M., & Skinstad, A.H. (2016). History of the Concept of the Addiction. *Annual Review of Clinical Psychology, 12:1*, 29-51 un *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM-5)*: <https://www.psychiatry.org/psychiatrists/practice/dsm>
IeMZin_nark_051021. Informatīvais ziņojums "Par Narkotiku lietošanas un izplatības ierobežošanas plāna 2019. – 2020. gadam izpildi"

EMCDDA un UNODC ir atteikušās no *atkarības* jēdziena lietošanas, sagaidāms, ka pakāpeniski šis process norisināsies arī Latvijā.

Noslēgumā, domājot par turpmākās politikas izstrādi, ir svarīgi pieminēt ES politikas izstrādāto ietvaru. Lai gan ES Narkotiku stratēģija 2021. - 2025. gadam (turpmāk – Stratēģija)¹¹ nav juridiski saistošs dokuments, tā ir politiska apņemšanās īstenot šajā stratēģijā izvirzītos mērķus un uzdevumus. *Stratēģijas mērķis ir aizsargāt un uzlabot sabiedrības un katra indivīda labklājību, aizsargāt un veicināt sabiedrības veselību, nodrošināt plašas sabiedrības augsta līmeņa drošību un labjutību un palielināt veselībpratību.*¹² Stratēģijā ietverti trīs pamata rīcības virzieni: narkotiku piedāvājuma samazināšanas; narkotiku pieprasījuma samazināšana; kaitējuma samazināšana. Tāpat Stratēģija paredz trīs horizontālos virzienus: 1) starptautiskā sadarbība; 2) izpēte, inovācija, prognozēšana; 3) koordinācija un īstenošana. Ņemot vērā, ka Latvijai kā ES dalībvalstij ir jāsniedz savs ieguldījums Stratēģijā noteikto mērķu sasniegšanai, ir svarīgi, ka narkotiku politika tiek izstrādāta saskaņoti ar ES Stratēģiju un tai pakārtoto ES Narkotiku rīcības plānu 2021. – 2025. gadam¹³.

Iesniedz:
Iekšlietu ministre

M. Golubeva

Vīza:
Valsts sekretārs

D. Trofimovs

Agnese Zīle-Veisberga, 67219592
Agnese.veisberga@iem.gov.lv

---

¹¹ ES Narkotiku stratēģija 2021. – 2025. gadam: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=LEGISSUM%3A231001_1

¹² Turpat.

¹³ Council approves EU Drugs Action Plan 2021–2025 // https://www.emcdda.europa.eu/news/2021/council-approves-eu-drugs-action-plan-2021-2025_en
IeMZin_nark_051021. Informatīvais ziņojums “Par Narkotiku lietošanas un izplatības ierobežošanas plāna 2019. – 2020. gadam izpildi”